

9. Сьогодні реальна економічна сила поступово переходить в руки підприємців і ділових структур. На жаль, пасивність органів влади у сприянні реалізації екологічних ініціатив, відсутність механізмів залучення ринкових структур до активної участі у виконанні природоохоронних проєктів, бізнес залишився поза цією важливою справою. Отож, треба створити умови, щоб бізнес працював на екологію, прийняв вигідні для нього і території правила гри.

Таким чином, перелічені вище обставини і формують ту несприятливу соціально-економічну обстановку, на фоні якої доведеться здійснювати екологічну політику в області протягом найближчих років. Врахування цих чинників і, в першу чергу, жорсткі фінансові обмеження, є об'єктивно необхідною передумовою постановки реальних екологічних цілей і завдань на перспективу. Результативною може бути тільки така політика, яка адекватна фінансово-ресурсним можливостям в конкретних економічних умовах.

### Література

1. Річний звіт Державного фонду охорони навколишнього природного середовища за 1998 рік. – Міністерство охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України, 1999. – 51 с.

2. Йорг Кларер, Патрик Франсис, Джим МакНиколас и Александр Голуб. Охрана окружающей среды и экономическое развитие. Потенциал экономических инструментов для улучшения состояния окружающей среды и устойчивого развития в странах с переходной экономикой. – Сантандре, Венгрия, 1999. – 100 с.

УДК 330.101:330.15

Доц. Н.В. Павліха<sup>14</sup>, канд. екон. наук –  
Луцький ДТУ

## ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ ЯК НАПРЯМКУ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Виходячи із основних тенденцій негативних змін стану навколишнього природного середовища, існує необхідність в екологізації суспільного виробництва. Запровадження ресурсозберігаючих технологій дозволить забезпечити збереження якості природного середовища при максимальному отриманні високоякісного суспільного продукту.

**Ключові слова:** екологізація, ресурсозбереження, збереження якості навколишнього середовища.

*Doc. N.V. Pavlikha – STU of Luc'k*

## The theoretical aspects of resource-saving as a trend in the society ecologization

The necessity of the social production ecologization arises from the fundamental tendency of negative changes of the environment state. The introduction of resource – saving technologies provides the saving of natural environment quality and makes it possible to receive a social product of maximum quality.

**Key words:** ecologization, resource – saving, saving of natural environment quality.

<sup>14</sup> кафедра економіки та підприємництва, Луцький державний технічний університет

Згубні наслідки виробничої діяльності людини досягли нині високого рівня і продовжують невпинно зростати. Тому дослідження впливу негативних чинників на навколишнє середовище є актуальним завданням у зв'язку з загостренням таких екологічних проблем як порушення динамічної рівноваги в природних комплексах і системах, антропогенне забруднення навколишнього природного середовища, нагромадження відходів. Підвищення ефективності природоохоронних заходів призведе до зниження згубного впливу трудової діяльності людини на окремі компоненти природи та навколишнє середовище в цілому.

Нинішній процес соціально-економічних перетворень в Україні, пов'язаний з вирішенням проблем перехідного періоду, характеризується не простою особливістю: він відбувається в екстремальних екологічних умовах, з огляду на це, одним з найскладніших завдань перехідного періоду є докорінна екологічна реконструкція всієї господарської діяльності в країні.

Загально визнаним є офіційний міжнародний статус України як зони екологічного лиха, що є наслідком екологічно необґрунтованого господарювання. Аналізуючи стан використання природно-ресурсного потенціалу в кожній галузі і сфері господарства, на кожному підприємстві недостатньою є механізація і автоматизація виробничих процесів і невинувато великими втрати ресурсів. Все це, безумовно, загострює екологічні проблеми.

Такий стан пояснюється тим, що протягом десятиліть головна увага приділялась прискоренню темпів зростання економіки будь-якою ціною, що досягалось за рахунок ресурсно-затратної та багатовідходної технології виробництва.

У сучасних умовах найважливішим напрямком оздоровлення природного навколишнього середовища, збереження та примноження його відтворювальних і відновлювальних функцій є всебічна екологізація суспільного виробництва на всіх його рівнях.

Під екологізацією розуміють об'єктивно зумовлену рівнями розвитку суспільства та його продуктивних сил, ефективно і послідовно здійснювану систему державних, галузевих, регіональних та місцевих заходів, спрямованих на впровадження в практику якісно нових ресурсозберігаючих, еколого-безпечних видів техніки, технологій і організації матеріального виробництва з метою бережного та високоефективного використання природних ресурсів, їх збереження, відтворення та примноження, підтримання динамічної природно-екологічної рівноваги і сприятливих, з точки зору здоров'я людини, умов та якісних характеристик навколишнього природного середовища. Кінцевим результатом ресурсозбереження та екологізації повинна стати гармонія взаємовідносин між суспільством і природою.

Для вирішення проблеми екологізації суспільного виробництва в сфері створення мало- і безвідходного виробництва необхідно здійснити ряд завдань. Серед них:

- формування і реалізація політики управління в сфері поводження з відходами шляхом створення організаційних, нормативно-правових та інформа-

ційних передумов, а також розробка галузевих регіональних і місцевих програм поводження з відходами;

- зменшення ресурсної залежності країни за рахунок використання вторинних ресурсів і зниження витрат первинної сировини (особливо імпоротної) в загальному обсязі ресурсоспоживання;
- поліпшення діючих і створення якісно нових технологій використання найбільш важливих видів вторинних ресурсів та перехід до мало- і безвідходних технологій виробництва продукції;
- перехід до замкнутих циклів ресурсоспоживання;
- організація науково-дослідних розробок перспективних, ресурсозберігаючих та маловідходних технологій.

В результаті успішного виконання цих завдань одночасно буде досягнуто: збільшення обсягів випуску продукції, виробленої з відходів; заощадження первинної сировини за рахунок використання відходів; одержання прибутку внаслідок реалізації продукції, виготовленої з відходів; зменшення негативного впливу на довкілля.

Виходячи із основних тенденцій негативних змін стану навколишнього природного середовища існує необхідність у запровадженні ресурсозберігаючих та екологобезпечних техніко-технологічних процесів, способів і методів раціонального природокористування, завдяки яким, при максимально-му отриманні високоякісного суспільного продукту, забезпечуватиметься збереження якості навколишнього природного середовища.

Безперечно, тільки шляхом формування цілісної технології організації та правової системи, що функціонує за допомогою спеціальних регуляторів, які закладені всередині структури матеріальних відносин та їх похідних форм і спонукають господарюючих суб'єктів до ресурсозберігаючої діяльності, можна загальмувати нагромадження еколого-економічних суперечностей перехідного періоду. З економічних позицій, мова йде про створення і впровадження господарського механізму раціоналізації природокористування у вигляді підсистеми управління суспільним виробництвом нового типу.

Екологізація суспільного виробництва є винятково складним, а за часом тривалим, процесом. Завдання ж створення загальнодержавної системи раціонального природокористування в Україні як головної передумови для екологобезпечної господарської діяльності може бути виконане повною мірою при завершенні трансформаційних процесів в економіці.

Для України нині, як ніколи, важливо здійснити стратегію ресурсозбереження, яка б протидіяла тенденції зростання затрат природних ресурсів у розрахунку на одиницю одержуваної кінцевої продукції. До речі, проблемам ресурсозбереження і в минулому приділялося чимало уваги. Але саме сьогодні вони вимагають повномасштабного розв'язання, оскільки від активізації ресурсозбереження значною мірою залежить енергетична і екологічна безпека країни, конкурентоспроможність вітчизняного товаровиробника.

Проблема ресурсозбереження багатогранна. У контексті раціоналізації природокористування і екологізації виробництва ресурсозбереження виступає важливим чинником його здешевлення, забезпечує скорочення, з одного боку, питомого витрачання природної речовини на одиницю кінцевої проду-

кції, а з другого – негативного навантаження на навколишнє природне середовище. В свою чергу, обмеженість традиційних природних багатств і зростаюча потреба в них для забезпечення нормальних природних умов для відтворення і збереження екологічної рівноваги стимулюють процеси вдосконалення технологій шляхом більш повної утилізації первинної сировини і раніше невикористаних відходів.

За своєю сутністю, ресурсозбереження і оздоровлення природного середовища це дві сторони єдиного процесу досягнення еколого-економічної збалансованості у функціонуванні національного господарського комплексу. В цьому зв'язку в останні десятиріччя відбуваються помітні зміни в системі відносин "держава – економіка – навколишнє природне середовище". Посилюється роль державної фінансово-економічної політики стимулювання природоохоронної діяльності товаровиробників за допомогою системи екологічного регулювання, що поєднує адміністративно-законодавчі інструменти з економічними та нормативно-ринковими. Спираючись на безвідходні та екологічно чисті технології в процесі екологізації суспільного виробництва, економіка створює надійну ресурсозберігаючу основу.

Матеріальне виробництво визначається головним чинником негативного впливу на навколишнє середовище. Воно викликає зростання антропогенних навантажень на природні геосистеми, тому виявлення технологічних стадій має особливе значення у зв'язку з екологізацією виробництва, пов'язаного із використанням природних ресурсів. В результаті розвитку НТП формуються інноваційні технології, для яких характерна вища порівняно з традиційними ресурсовіддача і безвідходність.

Таким чином, радикальне вирішення екологічних та економічних проблем у виробничих галузях можливе із застосуванням ресурсозберігаючих технологій (маловідходних і безвідходних).

Під безвідходною технологією, безвідходним виробництвом необхідно розуміти не тільки технологію чи виробництво того чи іншого продукту, а принцип організації і функціонування виробництва, територіально-промислових комплексів національного господарства загалом. При цьому в замкненому циклі раціонально використовуються всі компоненти сировини і енергії (первинні сировинні ресурси – виробництво-споживання-вторинні продукти).

Маловідходна технологія є проміжною сходинкою у створенні безвідходного виробництва. При цьому шкідлива дія на навколишнє природне середовище не перевищує рівня, допустимого санітарними нормами, але за технічними, економічними, організаційними або іншими причинами частина сировини і матеріалів переходить у відходи та направляється на тривале зберігання або захоронення.

Основою безвідходних виробництв є комплексна переробка сировини з використанням усіх його компонентів, оскільки відходи виробництва це не використана частина сировини. Велике значення при цьому має розробка ресурсозберігаючих технологій.

Раціональна організація природокористування, забезпечення ресурсозбереження у єдності з природоохоронною інфраструктурою є головною

умовою забезпечення екологічної безпеки країни, чинником екологічно сталого розвитку.

У зв'язку з цим важливого значення набуває адаптація природно-ресурсної, соціальної, виробничої, екологічної складових. Їх просторово-часове суміщення відбувається під впливом соціальної детермінації та управлінського впливу суспільства. Виробнича, соціальна, екологічна компоненти "приспосовуються" до природно-ресурсної основи шляхом формування відповідної інфраструктури.

Тому, говорячи про питання екологізації суспільства треба чітко визначити регіональні екологічні пріоритети, бо без цього неможлива успішна реалізація концепції сталого екологічного розвитку.

УДК 504+351.746.1

Доц. І.П. Лащук, канд. екон. наук; М.З. Боднарчук,  
В.В. Дадак – Львівський економічний бізнес-коледж

## ЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Проблема екологічної безпеки розглядається через призму національної безпеки України. Основна увага приділяється принципам інтеграції економічних і екологічних підходів до розвитку продуктивних сил, пріоритету екології в економіці. Основна увага акцентується на особливостях проблем екологічної безпеки, пов'язаної зі створенням і експлуатацією міжнародних трансконтинентальних газових і нафтових магістралей, що проходять через територію України.

*Doc. I. Lashchyk, M. Bondarckuk, V. Dadak –*

### Ecological aspect of the national security of Ukraine

The problem of the ecological security is considered through the prism of the national security of Ukraine. The attention is paid to the principle of integration of economic and ecological approaches to the development and arrangement of the productive forces, the priority of ecology to economics, on the peculiarities of the importance of the problem of ecological security when it concerns international cooperation, formation and exploitation of transcontinental, oil and gas transporters and other transportation communication through the territory of Ukraine.

**Key words:** ecological security, national security, productive forces, ecology, economics.

Питання екологічної безпеки є дуже актуальним для України, становлення її державного суверенітету. Традиційно головними компонентами державотворення прийнято вважати соціально-економічні, політико-ідеологічні, геополітичні, військові та інші. Однак, такий важливий, з точки зору сьогодення, елемент державотворення як екологічний, майже не береться до уваги. А між тим усі наші негаразди прямо чи опосередковано пов'язані з надзвичайно загрозливою екологічною ситуацією, яку нині кваліфікують як катастрофічну. Квітучий в недалекому минулому регіон Європи перетворився в зону екологічного лиха. Значною мірою – це стало наслідком діяльності адміністративно-командної системи СРСР, яка десятиліттями проводила в Україні економічну політику, спрямовану на домінування природомістких галузей з

високою питомою вагою ресурсо- і енергомістких застарілих технологій, сировинну орієнтацію експорту, мілітаризацію виробництва, яка спричинилась до відсутності культури праці, що зумовило неконтрольовані викиди забруднюючих речовин, сформувало рівень не тільки техногенно-екологічної, але й національної безпеки України. Щорічно у повітря України викидається 20 млн. тонн шкідливих речовин. Під впливом атмосферних забруднювачів знаходиться 34 % населення країни, а на кожного мешканця України щорічно припадає до 300, а в деяких регіонах і до 500 кг забруднювачів атмосферного повітря [8, ст. 1]. Кількість забруднень, що припадає на 1 км<sup>2</sup> площі в Україні, в 6,5 разів перевищує рівень забрудненості довкілля в США і в 3,2 рази більша, ніж в Європейському Союзі. До водного басейну України щороку скидається більше як 14 млрд. м<sup>3</sup> стічних вод (або приблизно 300 тис. літрів у розрахунку на кожного жителя) [8, ст. 1].

В результаті наша економіка стала однією з екологічно "найбрудніших". Забруднені землі, насичені отрутохімікатами водойми, малі річки, перетворилися у стічні канали, бездоглядні звалища отрутохімікатів, розташовані в зонах масового поселення. У атмосфері 78 міст України вміст шкідливих речовин перевищує норми в 60 і більше разів. Найбільше забруднень припадає на підприємства енергетики, чорної металургії, вугільної, нафтової, харчової промисловості [1, ст. 544]. Ці підприємства зумовлюють високий рівень забруднення атмосферного повітря в Дніпропетровську, Дніпродзержинську, Донецьку, Запоріжжі, Комунарську, Кривому Розі, Маріуполі, Одесі та ін. Вже тепер у Києві, Львові, Полтаві, багатьох курортних містах викиди автотранспорту перевищують 70 % у загальному обсязі викидів, і водночас масово ввозимо з-за кордону старі, небезпечні для міської атмосфери автомобілі.

Високий рівень забруднення має місце у Львові та Львівській області. За питомими викидами у повітря шкідливих речовин Львів серед 52 міст України посідає 28 місце, а Дрогобич – восьме. В середньому на одного жителя області припадає 54 кг. шкідливих речовин [2, ст. 27]. Неприятлива ситуація склалася і в північно-західній частині Чорного моря, а також Азовському морі.

Велику небезпеку для проживання населення створює радіаційне забруднення території, викликане наслідками аварії на Чорнобильській АЕС. В Україні радіонуклідами забруднено 4,6 млн. га. землі у 74 районах 11 областей. На цих територіях розташовано 2215 населених пунктів, в яких проживає 2,5 млн. осіб (з них 544 тис. дітей). Унаслідок отриманих великих доз радіації в Україні вже померло понад 125 тис. осіб. [10, ст. 472]. У результаті непередбачених заходів по меліорації землі в Україні знищено 1 млн. га. найродючіших земель. Кількість землі, що зазнала ерозії зросла за останні 20 років з 13 до 18 млн. га. [7, ст. 14].

Створюється надзвичайно небезпечна картина реального наближення екологічної катастрофи, здатної призвести до геноциду нації.

В Україні протягом останніх 10 років смертність удвоє перевищує народжуваність (за 1991-2001 рр. в країні померло на 3,3 млн. осіб більше, ніж